

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI

Restorasyon Uzmanı Y. Mimar Sevilay Tuncer Uludağ

Restorasyon Uzmanı Y. Mimar H. Esra Yılmaz

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI

İzmir Alsancak ilçesinde bulunan Havagazı Fabrikası yaklaşık 23 dönüm üzerine kurulmuş EndüstriYapı miraslarımızdan biridir. Bu çalışma ile kamu ve özel sektörün ortak çalışmaları paylaşımları ile eski eser büyük bir kompleksin tekrar Yaşatılmış, canlandırılmış ve topluma büyük bir değer olarak kazandırılmıştır.

2005 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesinin açmış olduğu Rölöve, Restitüsyon Proje Hazırlama İşi ihalesi Firmamız tarafından alınmıştır. 2006 Yılında da Restorasyon Projesi Hazırlanmış, İlgili Koruma kurulu Onayından sonra 2008-2009 yıllarında restorasyon uygulaması yine firmamız proje müellifliğinde İzmir Büyükşehir Belediye' since yaptırılmıştır.

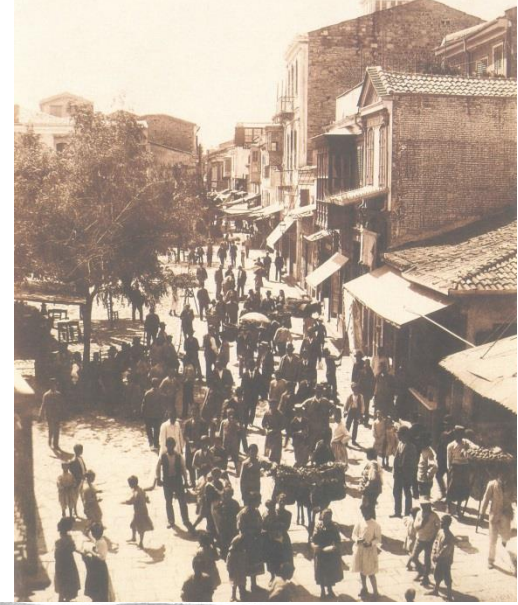
İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI TARİHÇESİ

Zengin bir tarım potansiyeline sahip Batı Anadolu'nun en önemli çıkış limanı özelliğini taşıyan İzmir'de, 16. yüzyıldan 19. yüzyıl ortalarına kadar uzanan süreçte, genellikle tarım ürünleri ihracatının gerektirdiği sanayi faaliyetleri göze çarpar.

19. yüzyılın ikinci yarısında ticaret hacmindeki hızlı büyümeyle birlikte, İzmir'in sanayi yaşantısında da önemli gelişmeler oldu. İplik fabrikası, havagazı fabrikası, su fabrikası gibi büyük sanayi işletmeleri açıldı.

1838 yılında Osmanlı, İngiltere ve onu örnek gösteren Fransa ile yapmış olduğu ticaret anlaşması ile kendi topraklarında, yabancılara ticaret yapma hakkını verince, başta sakız adasında oturan yabancı tabiyetteki tüccarlar, İzmir'e gelerek yerleşmeye başladılar.

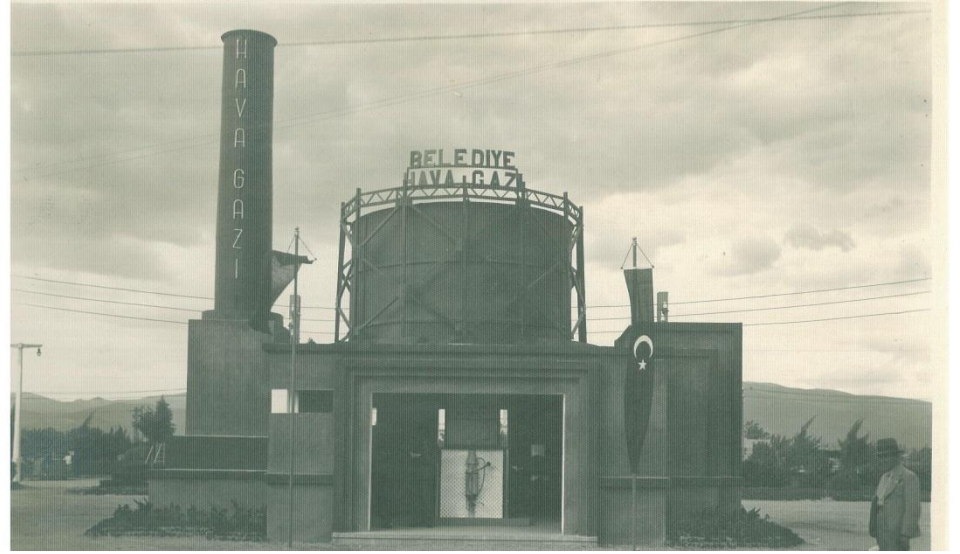
Osmanlı'nın yabancı yatırımcıyı İzmir'e sokması ve bunun sonucunda göç alınması ile İzmir sanayi bölgesi olarak hızlı bir gelişim gösterir. Bu gelişimler sonucunda bölgede her türden kuruluşu görmemiz mümkündü. Athanassoulou Kardeşler sigara, okul, ticari defter kağıdı fabrikası (1860), Hacı Andoni buharlı değirmeni, Cousiney fabrikası ve İzmir'i aydınlatan Havagazı fabrikası bunlar arasındadır.

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI TARİHÇESİ

1857 yılında Andre Morchais adındaki bir müteşebbis Paris Gaz Şirketi adına İzmir'de bir havagazı fabrikası kurmak için Osmanlı Devleti'ne başvurur. Devletten fabrika arazisi ve yurt dışından getireceği makinelere gümrük muafiyeti istemekteydi. Fabrikayı kuracak ve 75 yıl işletecekti. Yap işlet devret modeliyle bir yatırım öneriyordu. Ancak, Andre Morchais'in ölümü nedeniyle başvuru geçerliliğini kaybeder.

İlk girişimden sonra bu kez, 1859 yılında İstanbul'lu gazeteci A.Edwards İzmir'de havagazı fabrikası kurmak için Osmanlı Devleti'ne başvurur. Devlet 40 yıllık bir imtiyaz vererek başvuruyu onaylar. Çünkü medeni bir kentsel hizmet olacağı kanaati yaygındır. İzin konusunda problem kalmamasına rağmen, inşaa 1862 yılında başlanabilmiştir. Fabrika, Demiryolunun gelmesinden sonra, İzmir'in sanayi bölgesi olan Darağacı'nda inşaa edilmiştir. Havagazı üretim tesisi, merkezi Glasgow'da bulunan "Lanloux and Sons" fabrikası tarafından kurulmuştur. İzmir Havagazı Fabrikası'nın sermayesi 80 bin sterlin olup, merkezi Londra'daydı.

1937 yılı fotoğrafı

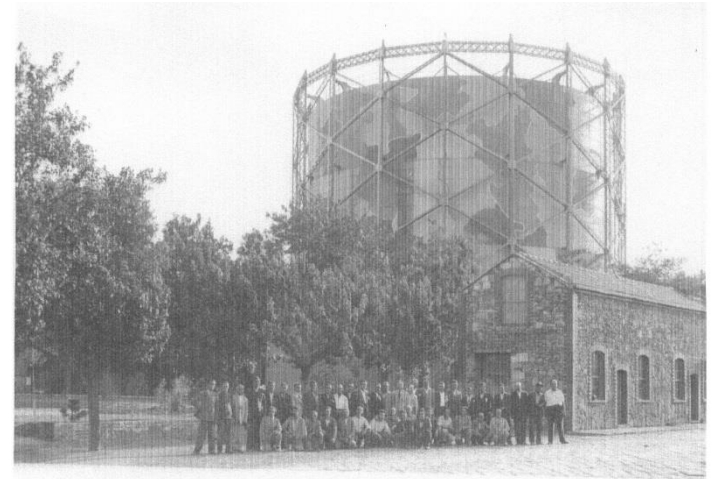

1940'lı yıllar fotoğrafı

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI TARİHÇESİ

Fakat 1900'lü yıllara yeni girilmişken aydınlatma için elektrik kullanımı daha ucuz bir alternatif olarak öne çıkmaya başlamıştır. 1904 yılından itibaren İzmir'in aydınlatmasının elektrikle yapılması ve havagazının sadece mutfakta kullanılması gündeme gelmiştir. Elindeki pazarı kaybetmek istemeyen şirket uzun süre elektrik işini engelleyici olmuş olsa da, I. dünya savaşı yılları başlarken İzmir'de elektrikle aydınlanmanın devreye girmesine mani olamamıştır. Bir süre aydınlatma hem gaz hem de elektrik yoluyla ikili devam etmiş ama sonunda havagazı ile aydınlanma terkedilmiştir. Havagazı fabrikası, Cumhuriyet döneminde yabancı şirketlerin imtiyazları uzatılmadığından belediyeye devredilmiş ve mutfaklarda kullanılmaya uzun süre devam etmiştir.

1995 'yılında kapatılan fabrika binalarından büyük bir bölümü günümüze ulaşamamıştır. Özellikle ocaklar ve gazometre binalarını sadece eski fotoğraflarından tespit etmekteyiz.

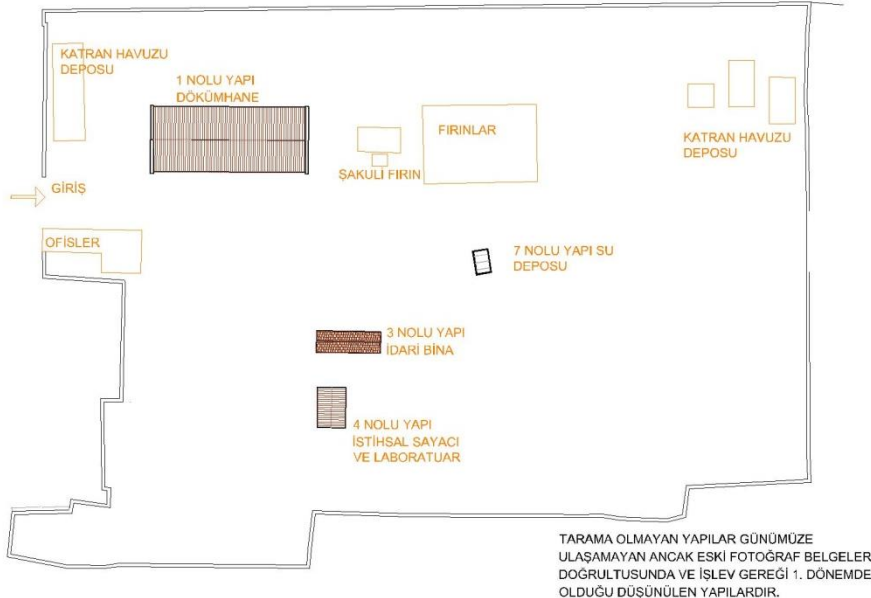
1940'lı yıllarda Havagazı Fabrikası

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASININ MİMARİ OLARAK GELİŞİM SÜRECİ

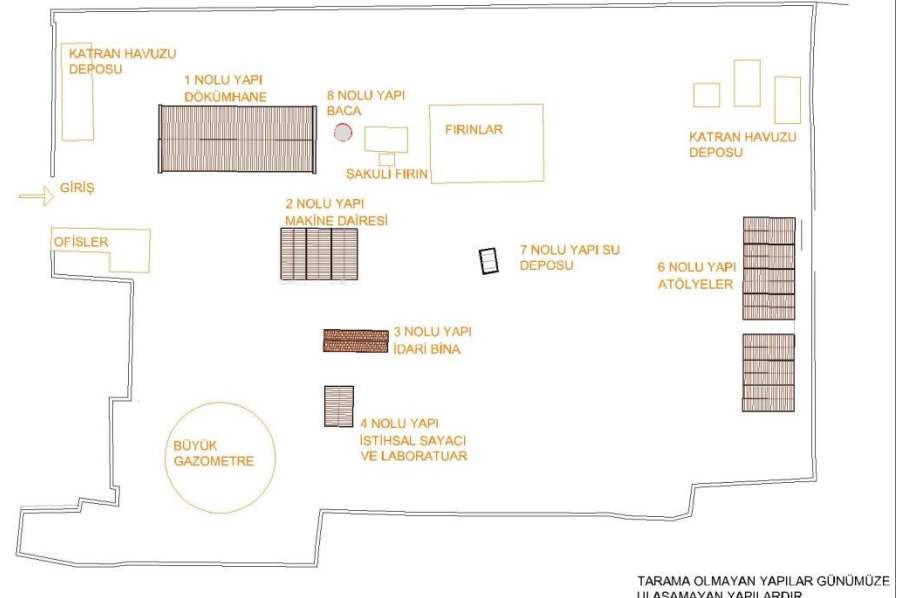
Endüstri mirasımızdan kalan tek ölçekli yapı veya yapılar grubundan oluşan kompleks fabrika, üretim veya atölyeler maalesef ki ülkemizde olması gereken değer ve öneme sahip değillerdir. Teknolojinin gelişmesi ile yapılar terk edilerek yalnızlığa, bakımsızlığa ve yok olmaya yani kendi kaderlerine bırakılmışlardır. İzmir Havagazı fabrikası da bu kaderi yaşamış olan kültürel miraslarımızdan biriydi. 1862 yılında inşasına başlanan İzmir Havagazı fabrikası, İzmir'i 1864 yılında aydınlatmaya başlamıştır. Elimizdeki kaynaklara göre yapıldığı dönemden günümüze kadar geçirdiği süreç içerisinde fabrikanın çalışmasına göre tesise ek yapılar yapılmış veya mevcut yapılar yıkılmıştır. Böylesine büyük bir üretim kompleksinde ek yapıların yapılması veya yıkılması doğal bir süreçtir ancak üzücü olan bu yapılardan günümüze çok az bir kısmının ulaşıyor olmasıdır.

İzmir havagazı fabrikasına gelindiğinde 2006-2007 yıllarında komplekste 8 adet tescilli yapı bulunmaktaydı. Gazometreler ki havagazı fabrikası için önemli bir birimdir ki günümüze ulaşamamıştır. Bina içlerindeki birçok makine alınmış, sergilemek amacı ile alınanlar olduğu gibi izinsiz alınanlarda olmuştur.

1862-1900 YILLARI ARASINDAKİ 1. DÖNEM

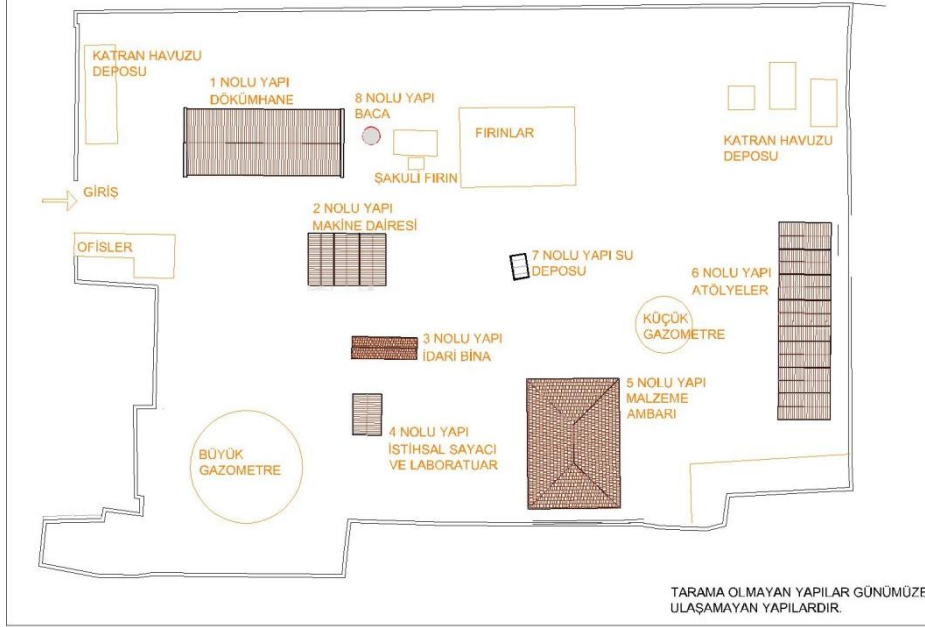

1900-1935 YILLARI ARASINDAKİ 2. DÖNEM

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASININ MİMARİ OLARAK GELİŞİM SÜRECİ

1935-1950 YILLARI ARASINDAKİ 3. DÖNEM

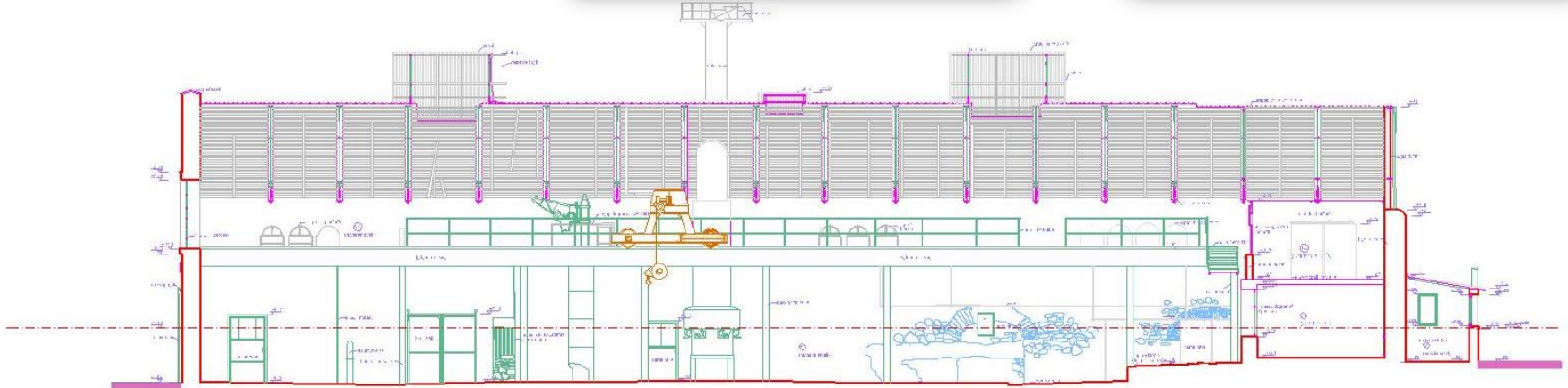

1950-2006 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEM 4. DÖNEM

GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ(DÖKÜMHANE-1 NOLU YAPI)

Düzensiz moloz taş duvar örgüsü ile yapılmış yapı, yığma sistemlidir. Duvar kalınlığı 60 ila 70 cm arasında değişmektedir. 37,82 m. X 15,31m. ebatlarında dikdörtgen plana sahip olan binanın çatısı çelik makaralarla geçirilmiştir. 2006 yılında yapılan rölöve çalışmaları sırasında bina içine daha sonradan galeri oluşturacak şekilde betonarme kat yapıldığı tespit edilmiştir. Doğu cephesinde ise yine bu dönemde geç dönem ek yapıları vardır.

Dökümhane yapısı 2005-2007 yılı fotoğrafları ve D-D kesiti

GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (DÖKÜMHANE-1 NOLU YAPI)

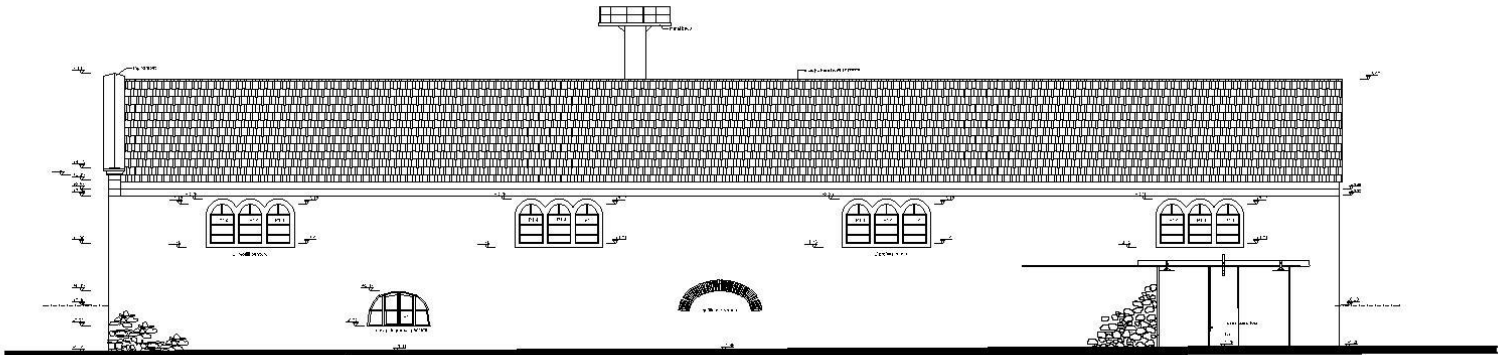
Dökümhane binasının restitüsyonu, yapıdaki izler ve araştırmalar sonucunda bulunan eski fotoğraflar doğrultusunda hazırlanmıştır. Yapıdaki geç dönem eklentileri restitüsyon da kaldırılmış, cephe düzeni belgelere göre düzenlenmiştir.

2005-2007 yılı dökümhane binası

1940' lı yıllar dökümhane binası

Kuzey cephe restitüsyonu

**GÜNÜMÜZE ULAŞAM YAPILARIN RÖLÖVE VE
RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ DAİRESİ-2
NOLU YAPI)**

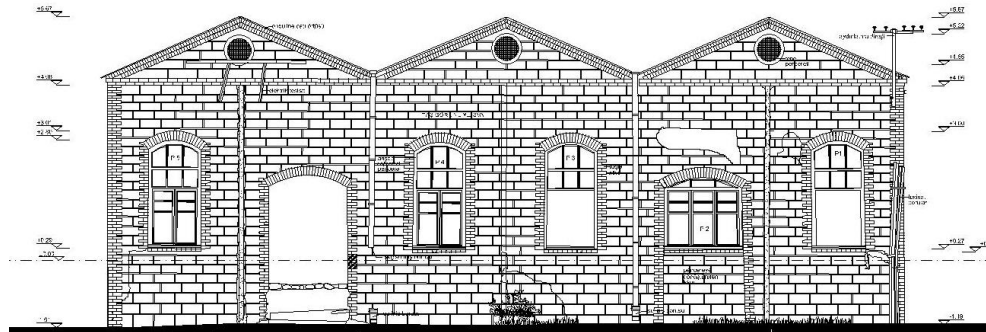
Duvar kalınlığı 19 cm olan yapının taşıyıcı ana iskeletini belli aralıklarla atılan “I” profilleri oluşturmaktadır. Mekan içindeki iki adet çelik profil, beton kaidelerin üzerine oturtulmuştur ve etrafları ahşap ile kaplanmıştır. Mekan açıklığı 1 numaralı binada olduğu gibi çelik makaslarla , 3 bölümde geçilmiştir. Cephe taş taklidi sıvadır. Cephe köşeleri ve doğrama söveleri tuğladır.

Güney cephesi

Kuzey cephesi

Güney cephesi rölövesi

GÜNÜMÜZE ULAŞAM YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (MAKİNA DAİRESİ-2 NOLU YAPI)

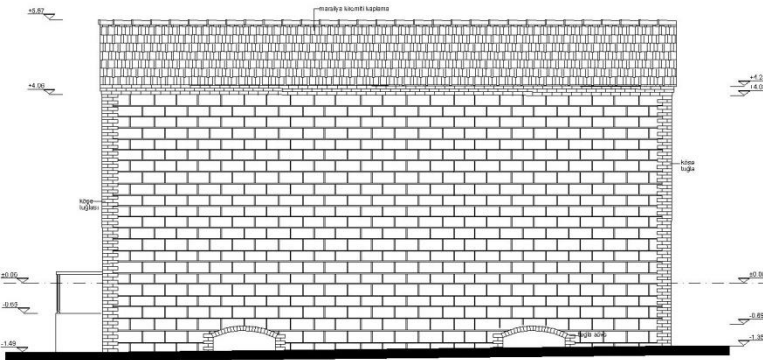
Yapı günümüze cephe, plan sistemi ile özgünlüğünü koruyarak ulaşabildiğinden restitüsyon çalışması rölöve projesine uygun olarak yapılmıştır. Arşiv araştırmaları sırasında bulunan eski görsel belge ile yapıda tespit edilen izlerinde örtüşüyor olması doğru bir çalışma yapıldığını göstermektedir.

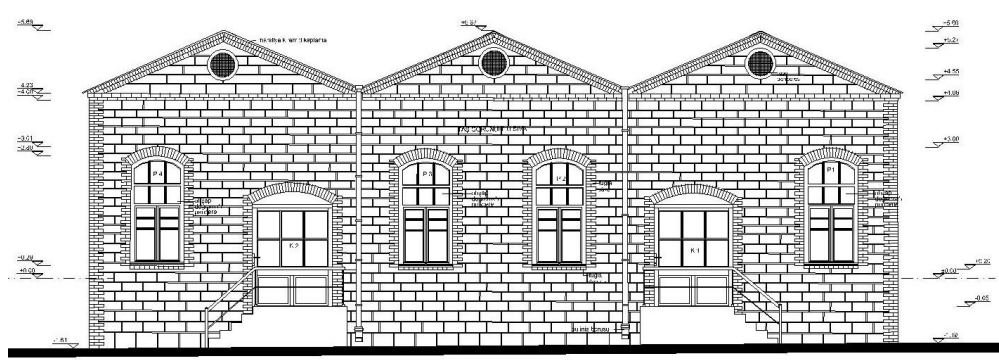
2006-2007 yılı doğu cephesi

1940' lı yıllar doğu cephesi

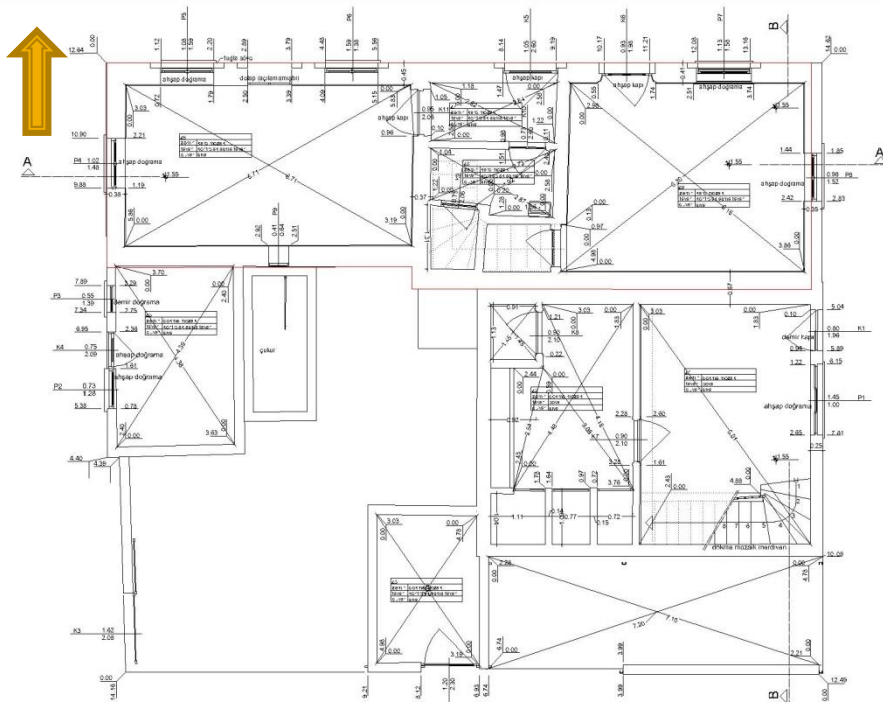
Doğu cephesi restitüsyonu

Güney cephesi restitüsyonu

GÜNÜMÜZE ULAŞAM YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (İDARİ BİNA - 3 NOLU YAPI)

Geç dönemde en fazla muhdes ek alarak plan şemasını kaybeden yapı idari binadır. Arka cephesine yapılan eklentilerle özgün cephe sistemi bozulan yapının kırma çatı şeklide değiştirilerek teras çatı yapılmıştır. Havagazı fabrika bina cephelerinin karakteristik özelliği diyebileceğimiz köşe noktalarındaki tuğla hat ile doğu ve batı cephelerindeki özgün Duvar genişlikleri, yapı konturu tespit edilebilmiştir. Diğer yapılarda olduğu gibi yapıdaki izler ve eski fotoğraf belgelerine göre restitüsyon çalışmaları yapılmıştır.

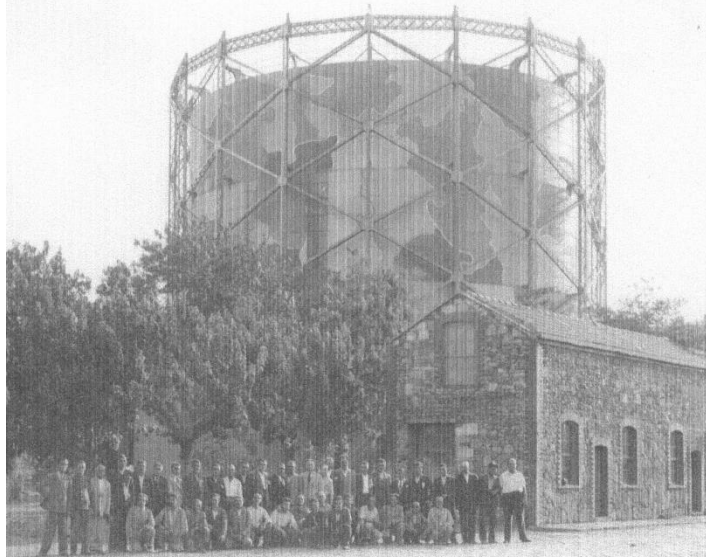

Zemin kat rölöve planında kırmızı çerçeve içine alınan yapı özgün olup diğer binalar ektir.

Doğu cephesinde özgün yapı sınırı köşelerdeki düşey tuğla sıralarından tespit edilmiştir.

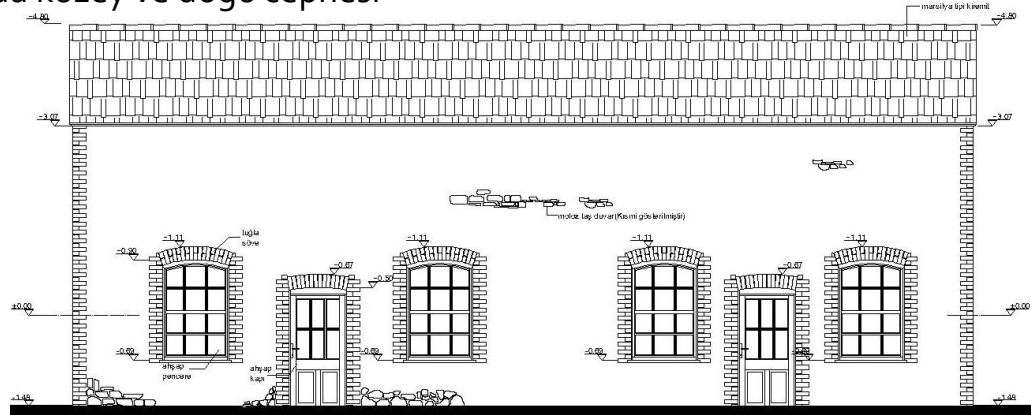
GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (İDARİ BİNA - 3 NOLU YAPI)

1940' lı yıllarda kuzey ve doğu cephesi

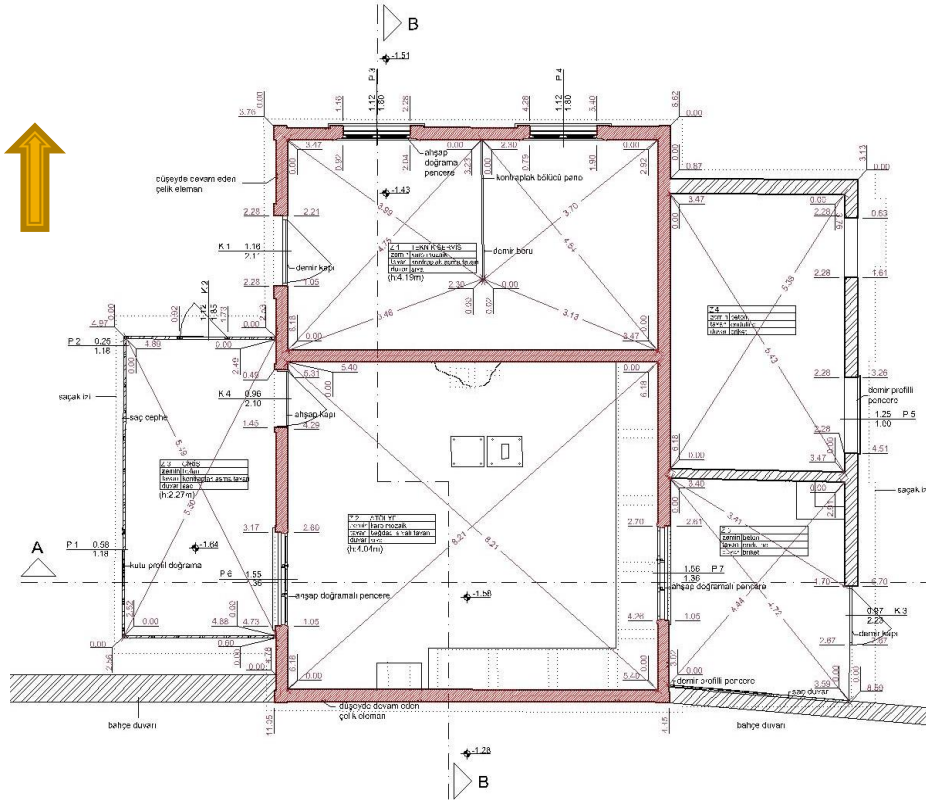
2005-2007 yıllarında kuzey cephesi

Kuzey cephesi restitüsyonu

GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (İDARİ BİNA - 4 NOLU YAPI)

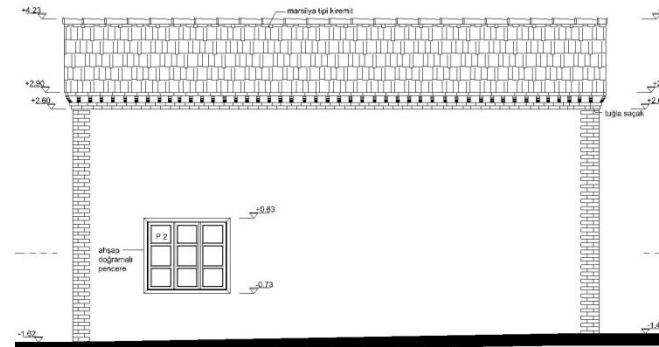
2 nolu yapıda olduğu gibi çelik karkas sistemde yapılmış yapının doğu ve batı cepheleri geç dönemde eklenen niteliksiz eklere çevrilmiştir. Kendi özgün yapı konturu içerisinde özgün plan ve cephe özelliğini korumuştur bu nedenle restitüsyon rölöve doğrultusunda hazırlanmıştır.

Zemin kat rölöve planında kırmızı çerçeve içine alınan yapı özgün olup diğer binalar ektir.

Doğu cephesi

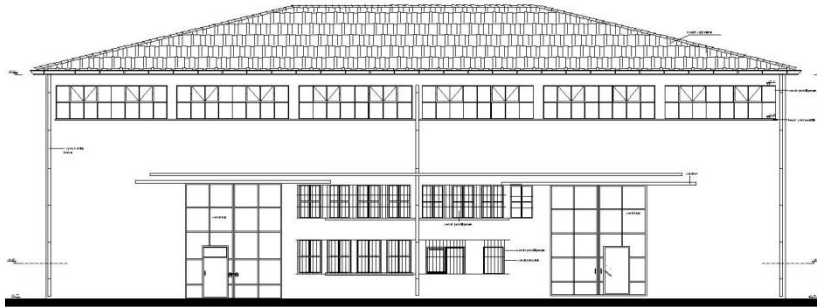
Doğu cephesi restitüsyonu

GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (MALZEME AMBARI-5 NOLU YAPI)

1950' den sonra yapılan betonarme olan yapı dönem eki olması nedeni ile korunmuştur. 2 katlı olan yapı Kompleksteki diğer yapılar gibi bakımsız ve kötü durumdadır. Zemin ve birinci katı depo olarak kullanılmıştır.

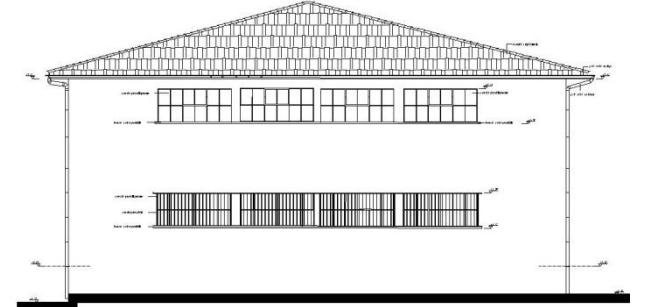
Doğu cephesi

Doğu cephesi restitüsyonu

Kuzey cephesi

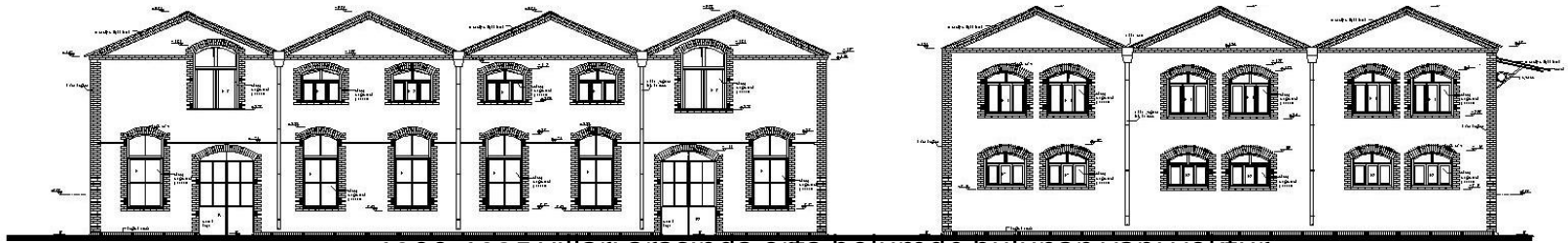
Kuzey cephesi restitüsyonu

GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ(ATÖLYELER-6 NOLU YAPI)

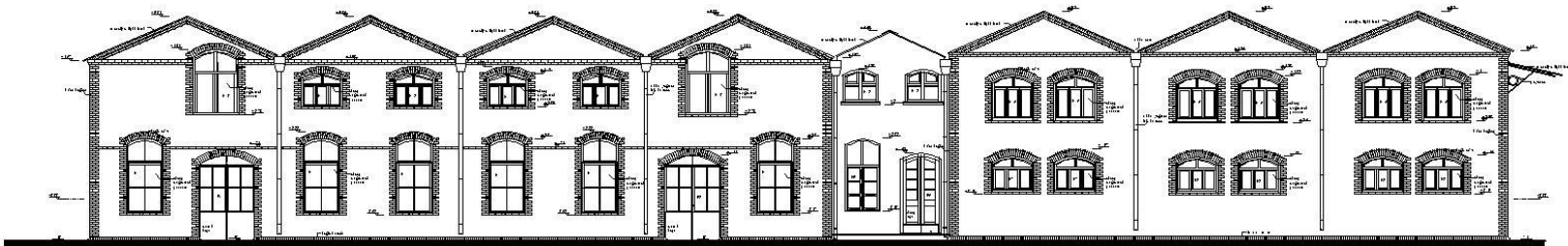
3 ayrı binadan oluşan yapının ilk döneminde orta aksta bulunan tek hacimli yapının olmadığı, 1935 sonrasında yapılar arasına eklenerek bir blok olarak tamamlandığı binalar arasındaki cephe sistemlerinin farklı çözülmesinden dolayı tespit edilmektedir. Çelik karkas sistemde yapılan binalarda 1935 sonrası eklenen yapı dışındaki diğer 2 binada doğrama söveleri ve köşelerde tuğla kaplama cephe özelliğinin devam ettirildiği görülür.

2006-2007 yılları batı cephesi

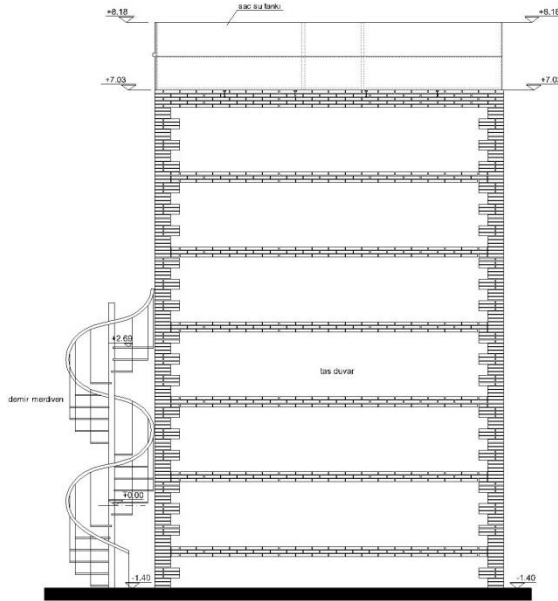
1900-1935 yılları arasında orta bölümde bulunan yapı yoktur.

1935 yılından sonra arasında orta bölümde bulunan yapı eklenmiştir.

GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ(SU DEPOSU- 7 NOLU YAPI)

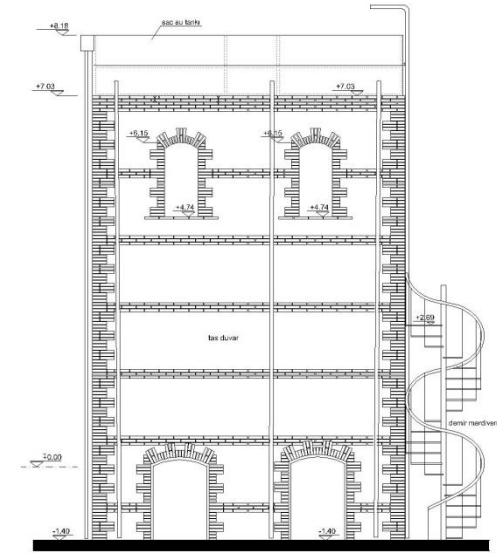
Alanın orta aksında yer alan 3.71 m.x 5,91 m. ebatlarında kagir sistemde yapılmıştır. 2 mekandan oluşan su deposuna çıkan yuvarlak planlı demir merdiveni yapıya ayrı bir güzellik katmıştır. 2,3,4 ve 6 numaralı yapılarda olduğu üzere doğrama etrafı ve bina köşelerinde tuğla kaplama yapılmıştır. Kagir duvarları tuğla hatıllı moloz taş örgüsüdür.

Doğu cephesi restitüsyonu

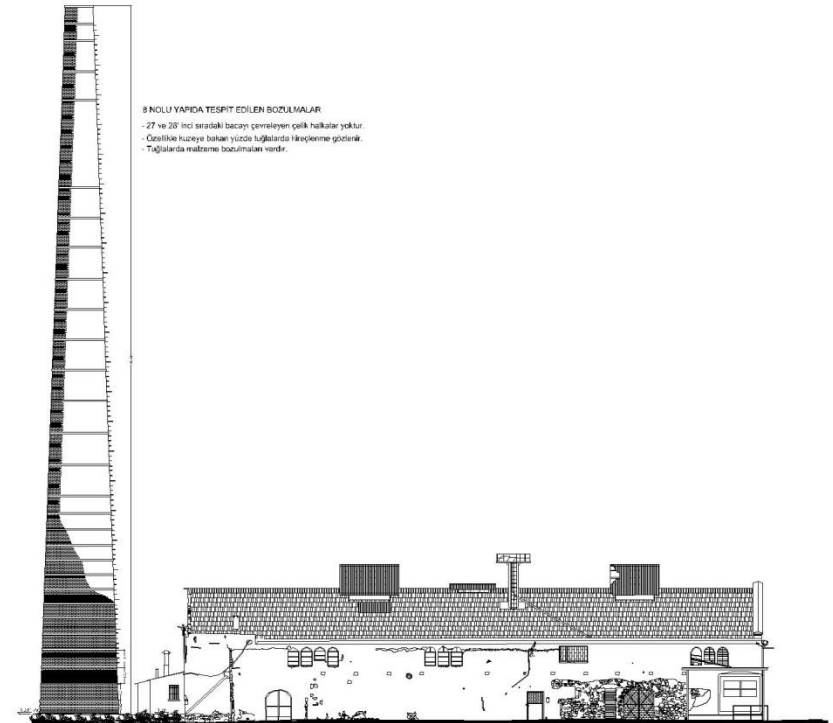
Uygulama öncesi su deposu

Batı cephesi restitüsyonu

GÜNÜMÜZE ULAŞAN YAPILARIN RÖLÖVE VE RESTİTÜSYONLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (BACA-8 NOLU YAPI)

Havagazı fabrikasının 1935 yılında belediyeye geçmesi ile yapılan baca tuğla örgülüdür. Yuvarlak planlı olan baca aşağıdan yukarıya doğru daralır. İzmir' in bir çok yerinden görünebilen 46 metre uzunluğundaki baca Havagazı fabrikası ile özdeşleşen simgesidir.

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI RESTORASYON PROJESİ VE UYGULAMASI

Havagazı Fabrikasının restorasyonunda 2 ana başlık halinde yaklaşılmıştır. Buna göre;
A-Kentsel ölçekte

Havagazı Fabrikası Endüstri kompleksin bütüncül yapısını, şemasını kaybetmeden , kentin dışında kalmış dışlanmış olan bu alanın kent ve kentlinin yaşamına girmesini sağlamak çalışmalarımızın ana çıkış noktası olmuştur. Restorasyonu yapılan ancak kullanılmayan, doğru işlev verilmeyen yapıların kaderi zamanla terk edilmek olur. Bu nedenlerle sosyal yaşamı kompleksin tarihi dokusunu bozmadan alana dahil etmek gereklidir. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve bizin yapmış olduğumuz toplantılar sonucunda alanın gençliğe hitap eden bir kültür merkezi olması konusunda ortak bir karar alınmıştır. Bu fikirle yola çıkılan çalışma İzmir Halkı tarafından da benimsenmiş, Havagazı Fabrikası kentin içinden olmuştur. Bir çok sergi, konser, sempozyumun düzenlendiği kompleks tarihi değerini kaybetmeden Yaşam içine alınmıştır.

Peyzaj çalışmalarında küçük gazometrenin bir modeli yapılarak tarihsel kimliğin sürekliliği sağlanmıştır.

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI RESTORASYON PROJESİ VE UYGULAMASI

B-Yapısal Ölçekte:

Kültür Merkezi işlev programı; yapı işlevleri tarihsel alan dağılım aksı dikkate alınarak oluşturulmuştur. Giriş aksında dökümhane olan yapı bir toplanma alanı olarak düşünülmüştür. Toplantıların, sunumların olduğu aynı zamanda kafe olarak işlevlendirilen dökümhane binası karşısında bulunan makine dairesi binası okuma salonu, onun arkasındaki yapı tarihsel işlevide idari bina olup restorasyonda da idari bina olarak işlevlendirilerek korunmuştur. 4 nolu yapı laboratuardan plan şeması bozulmayarak satış birimlerinin olduğu bir yer olmuştur. Malzeme ambarı geç dönem yapısı olmakla birlikte alanla özdeşleşmiştir. Mekanlarının büyük ve bölüntüsüz olmasından dolayı restoran t olarak işlevlendirilmiştir. Tarihsel süreçte de atölye olarak kullanılan 6 nolu yapı yine atölye ve sergi salonu olarak restore edilmiştir. Alanın ortasında yer alan su deposu satış birimi olarak projelendirilmiştir.

Dökümhane binası, çok amaçlı bir salon olarak kullanılmaktadır.

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI RESTORASYON PROJESİ VE UYGULAMASI

İşlevler seçilirken işlev programları hazırlanırken en önemli kriterlerden bir tanesinde yapıların Özgün mimarisine en az müdahale edilmesini sağlamak olmuştur. Restorasyon projesinde geniş tek mekana sahip yapılar mekanlara ayrılmadan özgün plan şemasına göre korunmuştur. Alan ve yapılar muhdes eklerden arındırılmıştır. Muhdes ekler nedeni ile kaybolmuş yapılar kendi özgün kimliklerine kavuşmuşlardır. Yapıların restitüsyon doğrultusunda cepheleri projelendirilmiş, farklı ekler veya değişikliklere gidilmemiştir.

3 ve 4 numaralı yapılar (idari birim, laboratuvar şuan satış birimleri bulunmaktadır)

1 nolu yapı (dökümhane , toplantı salonu-kafe)

İZMİR HAVAGAZI FABRİKASI RESTORASYON PROJESİ VE UYGULAMASI

Kentin simgelerinden biri İzmir Havagazı Fabrikası

6 numaralı yapı sergi salonu ve atölye olarak işlevlendirilmiştir

İdari bina ve satış binası